

PRÍSPEVOK GEOGRAFOV K EKONOMIKE ROZVOJOVÝCH ŠTÁTOV

THE CONTRIBUTION OF GEOGRAPHERS TO THE ECONOMICS OF DEVELOPING COUNTRIES

Jaroslav Rusnák¹
Lukáš Námešný²

Problémy modernizácie, regionálneho rozvoja a ekonomického rastu rozvojových krajín sú predmetom neustálych diskusií. V sociálnych vedách sa kryštalizujú dva zdanlivo protichodné pohľady na fungovanie ekonomiky a spoločnosti rozvojových krajín. Jeden je ekonomický, druhý geografický. V tomto článku sa pokúsime ukázať, aký je príspevok ekonomických geografov k riešeniu problémov nerovnomerného rozvoja, chudoby a hladu. V príspevku ponúkneme odpovede na tieto otázky: Aké sú prvotné príčiny hladu a chudoby? Môžu ekonomické normy a pravidlá prevzaté z iných regiónov sveta vyriešiť tieto problémy? Akú úlohu tu zohráva geografia?³
Kľúčové slová: postkolonializmus, environmentálny determinizmus, ekonomický rozvoj, geografické prostredie.

Modernization, regional development and economic growth in developing countries belong to the most discussed issues of the contemporary world. In

---

¹ Mgr. Jaroslav Rusnák, PhD. Katedra humánnej geografie a demografie, Prírodovedecká fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave, Mlynská dolina, 842 15 Bratislava, e-mail: rusnak@fns.uniba.sk.

Ako odborný asistent na Katedre humánnej geografie a demografie sa dlhodobo zaoberá výskumom priestorových aspektov postsocialistickej transformácie a regionálneho rozvoja Slovenska. V kontexte ekonomickej geografie sa zameriava na štúdium priestorových nerovnomerností, ekonomického rastu a ekonomického rozvoja z geografickej perspektívy.

² Mgr. Lukáš Námešný. Katedra humánnej geografie a demografie, Prírodovedecká fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave, Mlynská dolina, 842 15 Bratislava, e-mail: namesny@fns.uniba.sk.

Autor je absolvent magisterského štúdia na Prírodovedeckej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Momentálne pôsobí ako interný doktorand na Katedre humánnej geografie a demografie. Vo výskume sa zameriava na oblasť sociálnej geografie, v rámci ktorej sa orientuje najmä na problematiku chudoby a chudoby pracujúcich.

³ Článok vznikol aj vďaka podpore grantu KEGA 069UK-4/2013: Sprievodca najmodernejšou kvalitatívnou a kvantitatívnou metodológiou v geografii – ako efektívne hľadať a interpretovať odpovede na výskumné otázky.

social science, two seemingly contradictory views on economy and society of developing countries have emerged. These are the economic view and the geographical perspective. In the present paper, we identify contributions of economic geographers to the search for solutions of problems of unequal development, poverty and famine in developing countries. The main questions discussed in the paper include: What are the primary causes of famine and poverty? Is application of economic norms and strategies used in other regions of the world a suitable solution? What is the role of geography in this aspect?

Key words: post-colonialism, environmental determinism, economic development, geographical environment.

JEL: F35, F54, F63, F64

1 ÚVOD

Formovanie súčasnej podoby teórie rozvoja prechádzalo viacerými vývojovými etapami. Kým na začiatku druhej polovice 20-teho storočia sa najmä ekonómovia usilovali pomocou explanačných a jednoduchých rastových modelov vytvoriť jednu (modernizačnú) teóriu rozvoja, tak koniec 20-teho a začiatok 21-ho storočia charakterizuje odklon od jednej „veľkej teórie“ k predkladaniu „malých teórií“ (Daněk 2000, Pieterse 2001, Peet a Hartwick 2009). Paradigmatický posun smerom k anti-pozitivistickým metodológiám je v prvom rade výsledkom tzv. „kultúrneho obratu“ v sociálnych vedách (Johnston a Sideway 2004, s. 266).⁴

Súčasná generácia rozvojových teórií sa odvoláva na heuristický, reflexívny a diskurzívny spôsob interpretácie každodenných problémov rozvoja a chudoby. Podľa viacerých autorov (Pieterse 2001, Pollard a kol. 2009, Potter a kol. 2012) rozvojové štúdie postavené na spolupráci medzi viacerými vednými disciplínami presahujú teoreticko-metodologický rámec jednej vednej disciplíny. To znamená, že žiaden odborný názor alebo vedecký prístup by nemal byť *a priori* zamietnutý alebo naopak, mať výhradné miesto pri vysvetľovaní príčin ekonomického a sociálneho zaostávania a pri navrhovaní konkrétnych opatrení. Na obrázku 1 ukazujeme postavenie rozvojovej geografie a rozvojovej ekonómie v kontexte rozvojových štúdií.

V aplikačnej rovine je spomínaná pluralita a medzidisciplinárna spolupráca výrazne v defenzíve. Z pohľadu vedných odborov dominuje neoliberálne orientovaná ekonómia, ktorú inštitucionálne podporujú medzinárodné inštitúcie typu Svetová banka (WB), Medzinárodný menový fond (IMF) alebo Organizácia spojených národov (OSN). Neoliberálne teórie sa na celý problém rozvoja, resp. rastu pozerajú „zhora“, cez prizmu investícií. Zjednodušovanie mimoriadne zložitej geografickej reality je jediný spôsob ako vniesť do poznávania (ekonomickkej reality) istý poriadok. Ekonometrické modely môžu formalizovať ekonomické procesy a vzťahy

---

⁴ Kultúrny obrat znamená uznanie širokej škály vysvetľujúcich faktorov v podobe ekonomických, sociálnych, rodových, etnických, náboženských a rasových odlišností, ktoré generujú rozmanité vzory správania v čase a priestore.

odohrávajúce sa v geografickom priestore a odhadnúť vplyvy jednotlivých faktorov vysvetľujúcich ekonomický rast. Na druhej strane nevedia preniknúť „pod ich povrch“ a plnohodnotne porozumieť každodenným situáciám v geografickej realite. Výročná správa Svetovej banky o svetovom rozvoji z roku 2009 je toho jasným dôkazom (pozri The World Development Report 2009 a jej kritiku z radu geografov, napr. Scott 2009, Rodríguez-Pose 2010, Murphy 2011 a iní).

Obr. 1: Interdisciplinarita rozvojových štúdií

Prameň: Potter a kol. (2012), upravili autori.

V tejto súvislosti rastie kritika voči dominancii neoliberálnych programov. V kontexte rozvoja postmodernej geografie sa objavuje prístup zaoberajúci sa problémami rozvoja bývalých koloniálnych krajín (Johnston a Sideway 2004). Postkolonializmus možno chápať v dvoch konceptoch: historicky a kriticky (Nayak a Jeffrey 2011, Cresswell 2013). V prvom prípade, koncept histórie hovorí o jednoduchom používaní termínu postkoloniálny v zmysle prechodného obdobia, ktoré nasleduje po kolonializme. Postkolonializmus sa mal stať symbolom modernizačných rozvojových teórií (Rostowova modernizačná teória rastu, neoklasické teórie rastu, teória štádií spoločnosti, pozri Daněk 2000, Peet a Hartwick 2009) podľa vzoru vyspelých krajín. Keďže vnútorné zdroje rozvoja rozvojovým krajinám chýbali, modernizácia závisela od vzťahov s medzinárodným prostredím a od politiky sociálneho štátu pod vplyvom keynesiánskeho modelu rozvoja. Táto stratégia rozvoja realizovaná cez výhodné pôžičky za veľmi nízke úroky v čase ropných šokov v 70-rokoch 20-teho storočia vyústila do dlhovej krízy a nahradila ju politika „novej pravice“ a program štrukturálneho prispôsobovania. Treba však upozorniť na to, že

imperiálne a koloniálne praktiky mali v rôznych krajinách rôzne dopady, ktoré nebolo možné jednoducho transformovať do podoby, akú navrhovali modernizačné teórie a neoliberálne politiky. Nayak a Jeffrey (2011, s. 257) tvrdia, že rozvojové krajiny len ťažko uniknú koloniálnej minulosti, pretože v nich naďalej prevládajú rôzne spôsoby ovládania, zasahovania a kontroly pod vplyvom miestnych autorít, mocenských vzťahov a medzinárodných politik. Inak povedané, dedičstvo kolonializmu v jeho rôznych prejavoch a formách ostáva v rôznom rozsahu naďalej zakorenené aj v súčasnom postkoloniálnom období. V tomto smere tradičný kolonializmus nahrádza neokolonializmus (Daněk, 2000).

V druhom prípade sa podľa Cresswella (2013, s. 269) používanie termínu postkolonializmus spája s kritickým myslením rozvoja, ktoré využíva širší teoretický rámec. Vo vzťahu k problémom rozvoja bývalých koloniálnych krajín sa v geografii objavujú alternatívne a postrozvojové prístupy rozvoja (Radcliffe 2005, Peet a Hartwick 2009), ktoré sú založené na kritike západných modernizačných teórií rastu, neoliberalizmu a odmietaní kvantitatívneho merania rozvoja. Tieto, naopak, zdôrazňujú význam lokálnych aktérov a lokálneho prostredia, sociálny kontext a reálne situácie s cieľom porozumieť problémom bohatstva a chudoby v rozličných geografických priestoroch, miestach a mierkach. Kritické pohľady a diskusie cielia proti etnocentrizmu a westernizácii v tom zmysle, že „západný svet“ sa musí otvoriť novým myšlienkam a akceptovať skúsenosti a rozmanité kultúrne formy a prejavy rozvojových krajín. Prijímanie a vzájomné prepájanie rozmanitých kultúr sa nemôže obmedziť len na toky ekonomického kapitálu, ale aj na nehmotné a spirituálne veci ako je literatúra, umenie, tanec, hudba. Všetky tieto aspekty vzájomného zdieľania a tolerancie medzi kultúrami nám poskytujú skutočný obraz o nepoznaných geografických priestoroch, miestach a ich identitách (Nayak a Jeffrey 2011).

Rad prípadových a porovnávacích štúdií kladie dôraz na to, aké efekty pre spoločnosť (komunity) plynú zo zavedenia konkrétnych rozvojových opatrení (infraštruktúra, technológie, inovácie, legislatíva). V českej geografii sa realizovalo už niekoľko prípadových štúdií vyjadrujúcich sa k dopadom implementácie sociálnych programov na ekonomický rozvoj indického vidieka (pozri Novotný a Ramachandran 2010, Novotný, Kubelková a Joseph 2013), resp. porovnávacích štúdií medzi chudobnými krajinami z rôznych častí sveta (Nováček 2012).

Na tomto mieste ešte upriamime pozornosť na rôzne prístupy k chápaniu chudoby a zvlášť na to, ako sa chápe chudoba v rozvojových krajinách. Podľa viacerých autorov môžeme rozlíšiť dva prístupy k vymedzeniu chudoby – objektívny a subjektívny (napr. Mareš 1999, White 2008 a ďalší). V rámci prvého prístupu k zisťovaniu chudoby je dôležité zdôrazniť základný analytický aparát, ktorým je rozlíšenie absolútnej a relatívnej chudoby. Absolútnu chudobu môžeme merať vzhľadom na určité pevne stanovené kritérium (pozri nižšie). Relatívna chudoba je naopak meraná vzhľadom na štandard spoločnosti (napr. priemerný príjem, medián

príjmu, rozloženie príjmových skupín, atď.) Na základe Michálka (2000, s. 233) je možné konštatovať, že existuje výrazný rozdiel medzi chudobou v krajinách tretieho sveta, krajinách s vyspelou ekonomikou a transformujúcimi sa postkomunistickými krajinami. Chudobu v rozvojových krajinách môžeme chápať ako chudobu absolútnu. To znamená, že chudoba sa v týchto krajinách spája s určitým fyziologickým prahom, pod ktorým nie sú naplnené základné potreby nevyhnutné na udržanie holej existencie, t. j. potrava, ošatenie, bývanie, základné hygienické podmienky. V tomto kontexte je nutné poznamenať, že celosvetovou hranicou extrémnej chudoby, ktorú určila Svetová banka, je 1,25 dolára (0,95 eura) na osobu denne. A práve s takto pojatou chudobou sa môžeme stretnúť aj v Nigeri.

Cieľom príspevku je ukázať, v akom rozsahu ekonomickí geografi vstupujú do pretvárania rozvojovej teórie. Do pozornosti dávame dva zdanlivo protichodné prístupy. Jeden je ekonomický, druhý geografický. Každý z týchto prístupov ponúka rozdielne argumenty pri vysvetľovaní prvotných príčin nerovnomerného rozvoja, chudoby a hladu. Rovnako tak každý z nich ponúka iný spôsob ako pristupovať k riešeniu týchto problémov. V celom príspevku konfrontujeme viaceré relevantné teoretické východiská s reálnou situáciou v Nigeri, ktorý v roku 2005 postihlo extrémne sucho. Niger považujeme za reprezentatívny geografický priestor Subsaharskej Afriky, ktorý čelí problémom hladu, chudoby a nerovnomerného rozvoja. Na základe vyššie uvedených perspektív sa pokúsime zodpovedať aj na tieto otázky. Aké sú prvotné príčiny hladu a chudoby? Môžu ekonomické normy a pravidlá prevzaté z iných regiónov sveta vyriešiť tento problém? Akú úlohu tu zohráva geografia?

2 KORENE NEROVNOMERNÉHO ROZVOJA A ENVIRONMENTÁLNY DETERMINIZMUS

Zdôrazňovanie jednosmerného vzťahu prírodného prostredia na spoločnosť a činnosť jednotlivca sa v geografii nazýva environmentálny determinizmus. Predpoklad, že sociálne a ekonomické prostredie sa vyvíja pod vplyvom prírodných procesov, sa v geografii začal intenzívne rozvíjať v priebehu 19-teho storočia. Geograf Jared Diamond (1997) v knihe *Osudy ľudských spoločností* tvrdí, že primárne faktory a prvotné príčiny nerovnomerného rozvoja nachádzame dávno v histórii. Vysvetľovanie rozdielov v dynamike spoločenského rozvoja západnej civilizácie a rozvojových krajín vidí vo východiskových environmentálnych podmienkach, v geografickej polohe, rozložení pevnín na zemi a orientácii kontinentov. Východiskové predpoklady plodia lokálne konflikty o mocenské postavenie v spoločnosti, sú zdrojom rôznych vírusových ochorení alebo viedli k rôznym formám kolonializmu a industrializmu v zmysle dobývania a ťažby nerastného bohatstva.

Z historického pohľadu sa pri vysvetľovaní nerovnomerného rozvoja rešpektuje význam environmentálneho determinizmu, ale v súčasnosti sa nepovažuje za rozhodujúci. Koncept environmentálneho determinizmu bol postupne nahradený kultúrnym a technologickým determinizmom, vplyvom inštitúcií a sociálnych štruktúr,

aktivizáciou miestnych aktérov, ich sociálnymi vzťahmi a sieťami a pod. (Cresswell 2013). Nakoniec aj samotný pojem determinizmu v zmysle priameho (lineárneho) a jednosmerného vzťahu príčiny a následku je v súčasných sociálnych vedách chápaný multiplikatívne a rozšírený o nepriame (nelineárne) vzťahy a aspekty náhody.

Na základe Novotného štúdie (Novotný 2006 a 2011) uvádzame štyri skupiny faktorov, ktoré vysvetľujú prvotné príčiny nerovnomerného rozvoja a vznik chudobných oblastí vo svete:

- geografická poloha a rozmanitosť prírodného prostredia (dostupnosť k prístavu, klimatické a environmentálne podmienky),
- kultúra v širokom zmysle slova (náboženstvo, tradície, zvyky, systém hodnôt),
- miestne a národné inštitúcie (právny rámec, prístup k podnikaniu a vzdelaniu, korupcia, politický systém),
- rozdelenie ekonomickej a politickej moci vo svetovom systéme a vplyv medzinárodných inštitúcií (medzinárodný obchod a zahraničná politika, investície, technológie, humanitárna pomoc).

3 DVA PRÍBEHY JEDNÉHO PROBLÉMU: EKONOMICKÁ PERSPEKTÍVA

Trpia obyvatelia rozvojových krajín nedostatkom potravín a hladom preto, lebo sú chudobní alebo preto, lebo žijú na území s nevhodnými klimatickými podmienkami, ktoré ničia ich úrodu? Ide o ekonomický, alebo environmentálny problém? Odpoveď na túto otázku nachádzame už v roku 1982. Ako uvádza laureát Nobelovej ceny za ekonómiu Amartya Sen v knihe *Chudoba a hladomor* (Sen 1982), hladomor nie je len o nedostatku potravín, ale vyplýva aj z nerovnomerností zabudovaných v mechanizmoch prerozdelenia potravín. Autor vychádza z osobných skúseností, ktoré získal pozorovaním obdobia po dekolonizácii Indie v kontexte rastúcej urbanizácie a stúpajúcich cien potravín. Vo svojej ďalšej knihe *Rozvoj ako sloboda* (Sen 1999) tvrdí, že chudoba je nielen výsledok nedostatku financií, ale nedostatku rozvojových možností ako je sloboda (slobodný pohyb), vzdelanie alebo zdravotná starostlivosť. Preto súhlasíme s tvrdením Peeta a Hartwicka (2009, s. 3), že rozvoj netreba zamieňať za rast. Rast je termín odvodený od ekonomickej teórie a spája sa s pozitívnymi výsledkami, kým rozvoj obsahuje aj neekonomické aspekty a nie vždy vyjadruje pozitívnu situáciu. Sen (1999) ďalej tvrdí, že chudoba nemusí byť nutne prejavom individuálneho zlyhania alebo neprispôsobivosti, ale aj výsledkom štrukturálnych problémov a nestabilných politických režimov.

K týmto myšlienkam sa pridáva autorský kolektív Neila Coea v knihe *Súčasná ekonomická geografia* (Coe a kol. 2007). Autori do jej úvodu zaradili reportáž Gerainta Vincenta z leta 2005, ktorú pripravili v jednej z hladom postihnutých oblastí Nigeru – Masochi. Reportér tvrdí, že Masochi je mesto závislé od zeme, teda od toho, čo si jeho obyvatelia dopestujú. Ak sú klimatické podmienky priaznivé, úroda pokryje potreby

obyvateľov, ale ak túto oblasť zasiahnu hoci aj malé výkyvy počasia, tak sa riziko hladomoru zväčšuje. Humanitárna pomoc sa do najviac postihnutých častí krajiny dostáva len veľmi pomaly. Najväčšmi postihnuté sú deti, ktoré vykazujú klasické príznaky podvýživy. V dôsledku toho sú náchylné na rôzne ochorenia. Na tomto mieste reportér poukazuje na veľký kontrast. Tvrdí, že hneď vedľa zdravotnej jednotky intenzívnej starostlivosti sa nachádza trh ponúkajúci mnoho poľnohospodárskych produktov. Na základe rozhovorov s miestnymi obyvateľmi si uvedomil, že problém spočíva v tom, že milióny ľudí si jedlo nemôže dovoliť. Deti trpia nedostatkom jedla, pretože nemajú prístup k jedlu. Je to prekvapivé, ale chudoba sa tu vníma ako spôsob života, tvrdí reportér.

Po odvysielaní tejto reportáže program televíznej spoločnosti PBS pokračoval rozhovorom reportérky s ekonómom Christoherom Barrettom, zaoberajúcim sa rozvojovou pomocou afrických krajín, ktorý je dostupný na stránke PBS (2005). V rámciku 1 ponúkame vyjadrenie ekonóma na túto tému.

Rámček 1: Ekonomické vysvetlenie hladomoru a jeho riešenie

Reportérka: Aké sú korene hladu v Nigeri?

Ekonóm: Príčinou je chronická chudoba. Ľudia sú takí chudobní, že aj najmenší klimatický šok napácha veľké škody. Ceny potravín sú vysoké, skutočný problém neleží v nedostatku potravín, problém ľudí je ten, že si ich nemôžu dovoliť.

Reportérka: Pôsobia tu aj iné faktory?

Ekonóm: Niger je rozlohou dvakrát väčší ako Texas (Francúzsko; poznámka autorov) a z toho plynú vážne nároky na infraštruktúru (dopravnú a technickú). Je veľmi náročné a logisticky zložité obslúžiť niektoré odľahlé časti krajiny.

Reportérka: Niger v posledných rokoch získal niekoľko miliónov dolárov. Čo sa s nimi stalo? Na čo sa použili? Na splatenie starého dlhu?

Ekonóm: Áno, je to pravda, ale veľká časť pomoci smerovala do tzv. „relief debt“ (vyrovnávanie/odpustenie dlhu), ktorá bola určená na riešenie akútnych udalostí. Určite nesmerovali do zvýšenia produktivity, zlepšenia zdravotníctva a vzdelania celej populácie. Potom sa zdá, že finančná pomoc sa minula účinkom. Financovanie je naďalej otvorená otázka v tom zmysle, akým podielom máme prispievať a na čo všetko má smerovať finančná pomoc.

Reportérka: Zdá sa, že celá pomoc je beh na dlhé trate, pričom rieši možnosti, kde investovať a ako manažovať pomoc.

Ekonóm: Áno, presne tak, je to humanitárny imperatív. Ale musíme počítať aj s tým, že ak neodhalíme základné štrukturálne príčiny chudoby, problémy sa môžu vrátiť.

Korešpondenti (reportéri), geografi, ale aj ekonómovia sa vzáčne zhodujú v tom, že prevláda skôr chudoba, ako nedostatok potravín. „Klimatické a environmentálne faktory hrajú určitú úlohu pri vysvetľovaní hladu, ale nevedia

plnohodnotne vysvetliť, prečo sa v niektorých miestach tak deje a v iných nie. Hladomor nie je nevyhnutne výsledkom absolútneho nedostatku potravín a environmentálnych kalamít. Hladomor skôr súvisí s trhovou distribúciou a alokáciou potravín, ako s množstvom dopestovaných potravín“ (Coe a kol. 2007, s. 7). Z vyššie uvedeného vyplýva, že chudoba nie je výlučne environmentálny, ale v prvom rade ekonomický problém.

Napriek spomínaným tvrdeniam niektorí rozvojoví ekonómovia príčiny chudoby vysvetľujú naďalej prostredníctvom geografických faktorov, odvolávajú sa na koncept environmentálneho determinizmu. Tieto referencie na geografiu do veľkej miery súvisia s vývojom ekonómie ako vedy, keďže viacerí ekonómovia „objavili“ význam niektorých geografických konceptov v čase (na konci 20-teho storočia), keď boli geografiami označené za prekonané (napr. spomenutý koncept environmentálneho determinizmu alebo priestor v jeho relatívnom chápaní; pozri Martin 1999). Jeffrey Sachs⁵ a kolektív (2001, s. 74) uvádzajú, že ekonómovia kládli malú pozornosť na geografické faktory: „ekonómovia mali načúvať geografii a toto sú lekcie, z ktorých sa treba poučiť.“ V knihe *Koniec chudoby* (Sachs 2005, s. 47) tvrdí, že obyvatelia týchto krajín sú chudobní preto, lebo sú lokalizovaní v odľahlom a nedostupnom teréne a v prostredí, ktoré je náchylné na klimatické, hydrologické a pôdne extrémny. Korene a príčiny chudoby sú „geograficky dané“. Podľa Gallup a kol. (2003, s. 2) „geografia je osud“. Osud v tom zmysle, že žiaden človek nemôže za to, kde sa narodil. Inak povedané, za chudobu a bohatstvo môže geografia.

Venables (2010) uvádza, že spoločným problémom afrických ekonomík je prístup k financiám. Nerozvinutý finančný sektor a jeho koncentrácia zvyšuje riziko vzniku oligopolov. Riziká sú spojené aj s existenciou malého trhu, ktorý nie je atraktívny z pohľadu investovania. Rovnako sa prehlbuje neochota bankového sektora byť veriteľom a požičiavať firmám a vláde na dlh. Nerozvinutý trhový a finančný segment ekonomík Subsaharskej Afriky otvára priestor na vstup medzinárodných finančných inštitúcií.

Sachs (2005) tvrdí, že ekonómovia majú nástroje na prekonávanie (geografických) znevýhodnení. Tými nástrojmi myslí investície. K tomuto prístupu sa hlási nielen J. Sachs a OSN, ale aj IMF a WB, ktoré poskytujú zoznam geografických faktorov vysvetľujúcich chudobu (Coe a kol., 2007, s. 7):

- obmedzené prírodné zdroje,
- nevyhovujúce klimatické podmienky,
- nedostatok ornej pôdy,
- degradácia environmentálneho prostredia,
- silný demografický rast a nedostatočná infraštruktúra.

---

⁵ Jeffrey Sachs je veľmi vplyvný ekonóm a zároveň špeciálny poradca generálneho tajomníka OSN v otázkach (udržateľného) rozvoja, ktorý stál aj pri koncepciách šokovej terapie v krajinách strednej a východnej Európy po roku 1989.

Niektorým podmienkam sa treba prispôbiť (napr. klimatické, alebo pôdne), ale niektoré iné, ako je regulovanie populačnej dynamiky obyvateľstva alebo budovanie infraštruktúry je možné zabezpečiť za finančnej pomoci spomínaných medzinárodných inštitúcií. Ekonóm Ch. Barrett v spomínanom rozhovore poukazuje na dve možnosti, ako sa vysporiadať s chudobou v Nigéri: (1) okamžité reakcie na krízu a (2) dlhodobejšie riešenia. V prvom prípade opatrenia smerujú na zabezpečenie efektívnejšej distribúcie a alokácie potravinovej pomoci do odľahlých častí krajiny a v druhom prípade sa dlhodobé riešenia zakladajú na produktivite nigerskej ekonomiky. Riešenie nízkej produktivity by malo vychádzať zo zahraničných investícií vložených do ľudského kapitálu a infraštruktúry.

Viacere práce ekonómov (Gallup a kol. 1999, 2003, Henderson a kol. 2001, Sachs a kol. 2001, Easterly a Levine 2003, Venables 2010) zaoberajúce sa ekonomickým rozvojom krajín Subsaharskej Afriky si všímajú zmeny klimatických a hydrologických pomerov, stupeň urbanizácie, ekonomickú štruktúru, majú zmapovaný demografický profil, zdravie a vzdelanie obyvateľov, výskyt chorôb, bezpečnosť a lokálne konflikty, vplyv inštitúcií, politik a správy verejného sektora. To všetko a ešte viac nájdeme v štatistikách Svetovej banky. Tieto práce ukazujú, ako elegantne možno ekonomiku, geografiu a inštitúcie formalizovať do vysvetľujúcich modelov. Ich relevantnosť a účelovosť nie je predmetom tohto príspevku, ale treba povedať, že v konečnom dôsledku sú skonštruované na to, aby odrážali efekty preinvestovaného kapitálu.

Ekonómovia sa snažia chudobu v rozvojových krajinách kvantifikovať z pohľadu absolútnej chudoby obyvateľstva (1,25 USD na deň). Len na porovnanie, v jednotlivých krajinách EÚ sa využíva odlišná metodika, ktorá za chudobných považuje tú časť domácností, ktorých príjem nedosahuje 60 % mediánu ekvivalentného disponibilného príjmu. V tomto prípade hovoríme o relatívnom koncepte chudoby. Tieto zistenia uvádzame v tabuľke 1. Zaujímavé je, že v Nigéri žilo v roku 2005 až 65,9 % obyvateľov z menej ako 1,25 dolára na deň. V EÚ je pod hranicou 60 % mediánu 25,7 % obyvateľov. V Nigéri 10 % najbohatších má až 35,7 % príjmov, zatiaľ čo v EÚ menej, a to 24,2 %. V tomto africkom rozvojovom štáte sú tak väčšie príjmové nerovnosti. To ukazuje aj Giniho koeficient (index) – jeho hodnota v Nigéri je 0,439, resp. 0,306 v EÚ.

Tabuľka 1: Komparácia vybraných ukazovateľov ekonomického rozvoja a chudoby v Nigeri a Európskej únii

Ukazovateľ	2005		2009		2013	
	EÚ	Niger	EÚ	Niger	EÚ	Niger
Počet obyvateľov	496 303 356	13 183 798	503 408 338	15 302 948	506 739 265	17 831 270
Hrubý domáci produkt (v mil. USD)	13 581 471	3 405	16 410 692	5 397	17 352 720	7 356
Ročný rast hrubého domáceho produktu (v %)	2,2	4,5	-4,5	-0,7	0,1	3,9
Počet motorových vozidiel (na 1000 osôb)	513	5,6	540	7,7	-	-
Stredná dĺžka života pri narodení, muži a ženy spolu (v rokoch)	78	54	79	56	81*	58*
Giniho koeficient	30,6	43,9	30,5	-	30,6*	-
Podiel príjmov 10 % najbohatších (v %)	24,2	35,7	24	-	23,9*	-
Podiel príjmov 10 % najchudobnejších (v %)	3,1	2,3	3	-	2,9*	-
Absolútna chudoba – počet chudobných žijúcich z menej ako 1,25 USD na deň (v miliónoch)	N	8,7	N	-	N	-
Absolútna chudoba – podiel chudobných žijúcich z menej ako 1,25 USD na deň (v %)	N	65,9	N	-	N	-
Relatívna chudoba – ľudia v riziku chudoby a sociálnej exklúzie (miera v %)	25,7	N	23,2	N	24,8	N

Prameň: Svetová banka (2014), Eurostat (2014).

Poznámky: Giniho koeficient meria nerovnosť rozdelenia príjmov. Giniho koeficient rovný 0 by znamenal dokonale rovnomerné rozdelenie, zatiaľ čo koeficient blížiaci sa k 1 by znamenal maximálnu nerovnosť, kde jedna osoba dostáva všetky príjmy.

* rok 2012, - údaje nie sú k dispozícii, N ukazovateľ sa nesleduje.

Coe a kolektív (2007) tvrdia, že spôsob, akým sa celý proces investovania realizuje je veľmi zjednodušený a vedie k homogenizácii sveta pod vplyvom prevládajúceho ekonomického prístupu. Táto ekonomická ortodoxnosť sa buduje na nasledovných štyroch zložkách.

Univerzálnosť znamená, že stačí aplikovať ekonomické pravidlá a stratégie, ktoré sa úspešne realizovali v iných rozvojových krajinách a problémy ekonomického a environmentálneho typu postupne ubudnú. Politika uniformného ekonomického rozvoja je známa ako *Washingtonský konsenzus* (Williamson 1990). Tento produkt neoliberálnej politiky v rade ohľadov kritizuje nálepka „jeden vzor pre všetkých“ (Stiglitz 2002). Na to, aby sa rozvojové krajiny uchádzali o finančnú pomoc, musia pristúpiť na podmienky liberalizácie trhu, obmedzenia sociálnych programov a vplyvu národných vlád. Na druhej strane medzinárodné inštitúcie a organizácie tak objavujú nové možnosti investovania a zároveň sa prezentujú v pozícii veriteľa (finančného partnera). Vystáva tu otázka, prečo sa predstavitelia medzinárodných inštitúcií neustále odvolávajú na finančnú pomoc cez dlhový mechanizmus, ktorý spôsobil súčasnú finančnú krízu.

Racionalita je v ekonomických teóriách stelesnená v koncepte *homo economicus*, ktorý hovorí, že všetci aktéri (ľudia, firmy) sa rozhodujú racionálne, teda cieľ ich konania a vzájomných vzťahov spočíva v minimalizovaní nákladov a maximalizovaní zisku. Podľa týchto princípov, nedostatok potravín logicky vyvoláva tlak na ich vyššie ceny. V rozvojových krajinách sa s týmto typom ekonomického človeka stretávame len výnimočne. Podľa spomínaného Venablesa (2010) sú trhy v tomto priestore slabo rozvinuté a dopravné náklady veľmi významné. Preto sa lokálne trhy snažia byť malé, uzavreté a sebestačne fungujúce na báze poľnohospodárskej produkcie.

Trhová konkurencia hľadá stav rovnováhy s cieľom dosiahnuť maximálnu ekonomickú efektívnosť. Keďže Niger prijal medzinárodné investície a otvoril sa globálnemu trhu, nevyhnutne bude musieť nájsť zdroje rastu, ktorými bude kompenzovať túto pomoc. V rámci medzinárodného obchodu prospech krajiny vedie cez ťažbu a export nerastných surovín. Ekonomika Nigeru sa stane síce funkčnou, ale s nízkou pridanou hodnotou, a závislou od zahraničných odberateľských vzťahov.

Na záver, Niger bude fungovať podľa univerzálnych ekonomických pravidiel a zákonov, ktoré umožňujú predpovedať ekonomickú budúcnosť a manipulovať s ekonomickým životom. Všetky tieto predikcie sú založené na formálnom matematickom modelovaní. Táto myšlienka je taktiež nereálna, pretože práve tú zohráva nevyspytateľnú úlohu extrémne premenlivé geografické prostredie.

4 DVA PRÍBEHY JEDNÉHO PROBLÉMU: GEOGRAFICKÁ PERSPEKTÍVA

Na to, aby sme nielen vysvetlili, ale aj porozumeli ekonomickým javom, procesom a vzťahom v geografickej realite, geografia využíva priestorové koncepty. Gregory a Castree (2012) vo svojom monumentálnom päťzväzkovom diele o humánnej

geografii rozlišujú tri fundamentálne priestorové koncepty: priestor (*space*), miesto (*place*) a mierka (*scale*), ktoré sme v pomerne vyčerpávajúcom prehľade predstavili v práci Rusnák a kolektív (2014) a základné poznatky ponúkame v rámečku 2.

Rámček 2: Priestorové koncepty v geografii

Priestor možno považovať za najfundamentálnejší geografický koncept. Je pritom mimoriadne dôležité rozlíšiť absolútny a relatívny, resp. fyzický priestor (geometrických) vzdialeností od priestoru, ktorý vytvárajú a pretvárajú sociálne procesy a vzťahy. Toto je základný rozdiel vo vnímaní priestoru medzi ekonómami a geografmi. V postmodernistických prístupoch je priestor relačnej povahy, teda vzťahový, čo znamená, že priestor je vedome či nevedome zakomponovaný do našich predstáv, zámerov a aktivít. Priestor sa stáva nielen arénou sociálnych a ekonomických procesov, kontaktov, vzťahov a konfliktov, ale zároveň aktívnym médiom, ktoré tieto sociálne interakcie ďalej rekonštruje a reprodukuje.

Druhý elementárny priestorový koncept je miesto. Miesta sú originálne, neopakovateľné a rozdielne v porovnaní s inými aj napriek tomu, že sú otvorené a dynamické. V miestach sa koncentrujú, prelínajú a zakoreňujú rôzne skúsenosti, myšlienky a poznatky, ktoré sú obsiahnuté v prírodnom, ekonomickom, sociálnom, kultúrnom, inštitucionálnom a politickom prostredí. Nositeľmi lokálnej a regionálnej identity sú samotní ľudia, ktorí reprezentujú rôzne tradície, náboženstvá, rodové alebo rasové komunity – tzv. neformálne inštitúcie (kultúru), ale aj legislatívny a právny rámec a rôzne politiky – tzv. formálne inštitúcie (inštitúcie).

Geografická mierka je priestorový koncept, ktorý definuje veľkosť a tvar miesta, resp. organizuje všetky miesta a priestory do hierarchickej štruktúry. Vo všeobecnosti priestorová mierka rozlišuje stupeň detailu, resp. agregácie javov, napr. globálny, národný, regionálny, lokálny. Takéto odstupňovanie je produktom vzájomného pôsobenia viacerých javov a procesov. S geografickou mierkou sa spája aj významný metodologický problém agregácie priestorových dát. Ten hovorí, že s rastúcou agregáciou priestorových dát klesá skutočná informácia a výpovedná hodnota o geografickej realite. Tento problém sa nazýva ekologická chyba.

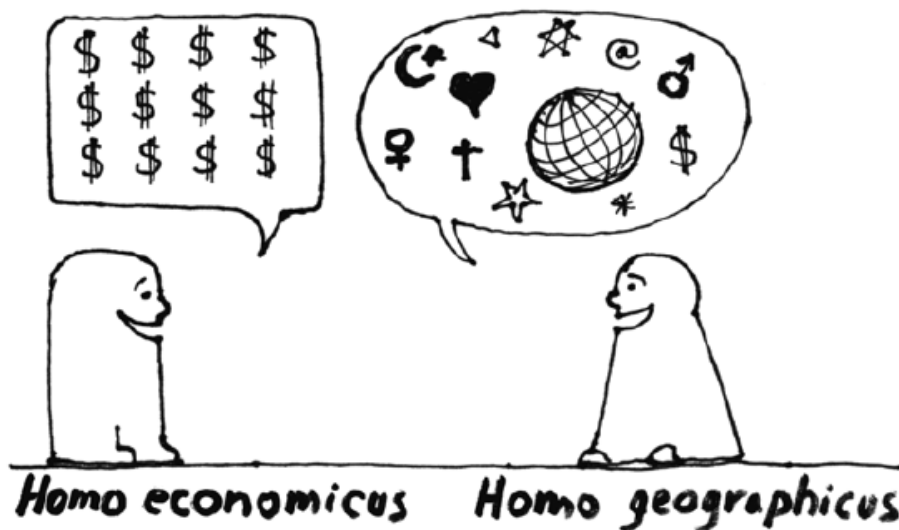
Geografická perspektíva k problematike hladu a chudoby je principiálne odlišná. Heterodoxnosť je presným opakom ortodoxného ekonomického rozvoja podľa istej predlohy. Geografická perspektíva sa nesnaží len vysvetliť, ale aj porozumieť (ekonomickým) javom a procesom, ktoré sú v priestore prítomné. Najcennejšou črtou nielen geografie, ale aj celej ekológie Zeme je rozmanitosť prírodného, sociálneho a kultúrneho prostredia. S určitou dávkou tolerantnosti môžeme tvrdiť, že každý z nás tvorí mozaiku zložitej geografickej reality. Potvrdzujú to aj početné práce zaoberajúce sa priestorom a ekonomickým rozvojom z evolučnej perspektívy (Schumpeter 1942, Boulding 1981, Dopfer 2005 alebo Boschma a Martin 2010).

Z tejto perspektívy môžeme vyvodiť záver, že predpoklad racionálne konajúceho aktéra v dokonalom (trhovom) prostredí nie je zlučiteľný s geografickou realitou. Geografi prichádzajú s realistickejšou alternatívou človeka, ktorá nie je redukovaná len na čisto racionálnu a ekonomickú povahu človeka, ale rozširuje jeho vlastnosti o kognitívne, biologické, emočné a iné aspekty. Podľa Sokola (2011, s. 25-26) rozhodovanie a správanie ľudí je výsledkom nielen trhových, ale aj sociálnych síl, rasových, etnických, religióznych a rodových rozdielov, vplyvy nachádzame aj v rodine a susedstve, ideológii a moci. Sokol (2011) oprášil starý koncept Roberta Sacka (1997) *homo geographicus* a všetky tieto rozmanité prejavy koncentruje do tohto konceptu (obr. 2).

Treba mať na zreteli aj to, že varieta aktérov zúčastňujúcich sa na ekonomickom rozvoji (ľudia, komunity, firmy, inštitúcie, štáty) nadobúda jedinečné vzorce správania až pôsobením sociálnych interakcií. Doreen Massey (2004) tvrdí, že priestory a miesta nie sú uniformné, ale mnohotvárne, pretože sa medzi nimi a v nich odohrávajú rôzne procesy sociálnej a kultúrnej interakcie a mobility. Zároveň sú v nich prítomné aj rôzne politické a inštitucionálne vplyvy regulujúce alebo podporujúce zdieľanie a transfer rôznych myšlienok a názorov. V súlade s Masseyom tvrdíme, že vplyv mobility, sociálne väzby a mocenské vzťahy sa z historického hľadiska postupne zakoreňujú a pripútavajú ku konkrétnym miestam. Na tomto základe sa formuje regionálne povedomie obyvateľov a identita regiónu. Potom každé miesto, ktoré vzniklo ako produkt týchto spoločenských síl a vzťahov, je v konečnom dôsledku za svoju pozíciu v globálnom svetovom systéme aj zodpovedné (Massey 2004, s. 9-10).

Z toho plynú aj vážne dôsledky pre chápanie ekonomiky a jej procesov v rôznych častiach sveta. Podľa geografa Leea (2006), všetko ekonomické dianie má priestorový rozmer a odohráva sa na určitom mieste. Preto musíme uznať existenciu viacerých geograficky podmienených ekonomík. Prepojenie ekonomík medzi rôznymi priestormi je málokedy spojené a harmonické, vždy budú existovať rozdielne menové jednotky, obchodné a právne normy, clá, predpisy, len aby si krajiny zachovali určitú konkurenčnú výhodu. Ak sa model „jeden vzor pre všetkých“ aplikuje na rôzne miesta s odlišnou históriou a kultúrou, musíme zákonite očakávať turbulencie v ekonomickej a sociálnej oblasti. Reakcie jednotlivých miest a regiónov na štrukturálne zmeny v ekonomike budú rozdielne a prehĺbenie priestorových rozdielov treba chápať ako nevyhnutný a zákonitý prejav ekonomickej transformácie, čo nie je z politických dôvodov vopred explicitne zdôrazňované, ako v prípade postsocialistickej transformácie (pozri Rusnák a Korec 2013).

Obr. 2: Homo economicus a Homo geographicus

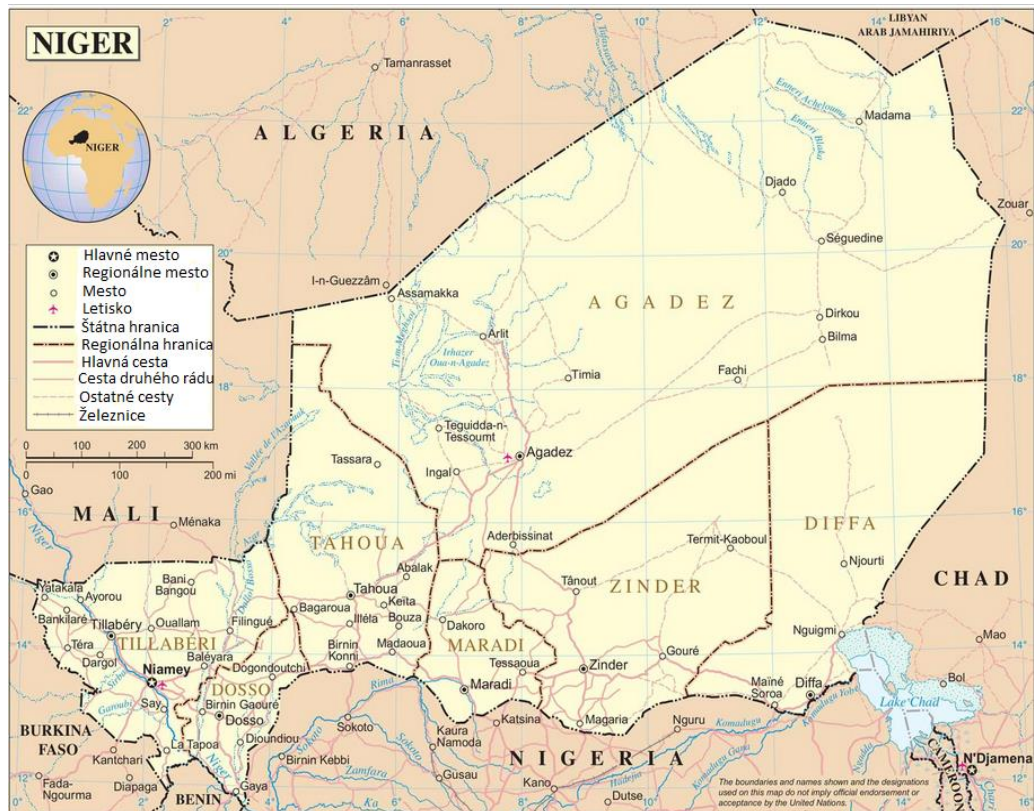

Prameň: Sokol (2011)

Autori Coe a kolektív (2007) uvádzajú, že výhodou geografických výskumov je to, že (1) môžu objasniť dosahy geografickej polohy na ekonomický rozvoj, (2) priblížiť spôsoby, akými je krajina integrovaná do procesov globalizácie v širšom priestorovom rámci, (3) porozumieť priestorovým rozdielom vo vnútri krajiny a medzi konkrétnymi miestami a (4) vysvetliť pozíciu krajiny v kontexte globálneho nerovnomerného rozvoja.

V prvom prípade priestor môžeme chápať v podobe geografickej polohy, lokalizácie (obr. 3). V prípade Nigeru otázka stojí, kde sa Niger nachádza? V tomto kontexte môžeme argumentovať geografickými faktormi a environmentálnym determinizmom. Ekonomika Nigeru musí byť postavená na zdrojoch, ktoré produkuje priestor Subsaharskej Afriky. Ako uvádza Venables (2010), lokalizácia krajín v Západnej Afrike z pohľadu investovania nie je atraktívna. Poľnohospodárstvo a priemysel fungujú na báze klesajúcich výnosov, pretože trhy sú monopolistické, malé, riedke a nízko produktívne. Prístup zahraničných investorov k trhom Subsaharskej Afriky limitujú tieto skutočnosti. Na pochopenie ekonomických problémov v Nigeri netreba vedieť ako by ekonomika mala fungovať, ale v prvom rade, kde by mala fungovať.

Obr. 3. Geografická poloha Nigeru

Prameň: Maps of (2014).

V druhom prípade hovoríme o priestore tokov, teda ako je krajina zapojená do globálnej ekonomiky. V prípade Nigeru medzinárodný obchod najintenzívnejšie prebieha s Francúzskom ako bývalou koloniálnou mocnosťou. Navyše v krajine sa nachádzajú relatívne veľké zásoby uránovej rudy, o ktoré sa uchádzajú energetické spoločnosti z rôznych častí sveta. Najnovšie sa zaujíma o nigerské nerastné bohatstvo Čína. Hľadáním súvislostí medzi čínskymi priamymi zahraničnými investíciami a nerastným bohatstvom autokratických režimov Afriky sa venovala v sérii prác Szikorová. Zaoberá sa kauzalitou medzi tokmi/zásobami čínskych PZI v jednotlivých štátoch Afriky a exportom ich nerastného bohatstva vo vzťahu k nedemokratickosti (Szikorová 2012a, 2012b). Dospieva k záveru, že aj napriek tomu, že Čína nasmerovala svoje investície do prevažnej väčšiny autokratických štátov Afriky, je to len prirodzený dôsledok toho, že v Afrike existuje veľký počet autokratických režimov, a tak pri obchodnej, či investičnej spolupráci je takmer nemožné tieto režimy obísť. V inej štúdii (Szikorová 2012c) poukazuje na to, že najviac kritizované investície Číny prúdia predovšetkým do afrických krajín, za čo ju často titulujú ako novodobého kolonizátora Afriky. Ale prichádza k záveru, že Čína takýmto novodobým kolonizátorom nie je. Samozrejme, investície budú smerovať do oblastí, kde sa

nachádzajú náleziská týchto surovín. Otvorenou otázkou však ostáva, aké efekty vyplynú pre daný región pred ťažbou, počas ťažby a najmä po jej ukončení.

V treťom prípade geografii sledujú priestorové dosahy hladomoru v rámci krajiny, čím získavajú informáciu o priestorovom rozložení nedostatku potravín vo vnútri krajiny. Niger je rozlohou dvakrát väčší ako Francúzsko, takže zabezpečovanie efektívnej a spravodlivej priestorovej distribúcie je veľmi problematická záležitosť. Takto veľké územie treba zodpovedne spravovať a riadiť z nižších hierarchických úrovní, ktoré by rýchlejšie reagovali na krízové situácie a boli bližšie k postihnutým oblastiam. Veľkú úlohu tu zohráva dôvera v miestne samosprávy, vládne inštitúcie a autority, ktoré zabezpečujú výkony verejnej správy na rôznych hierarchických úrovniach. V prípade, že túto dôveru v inštitúcie spochybňuje vysoká korupcia, lobistické aktivity, netransparentnosť a nízka vymožitelnosť práva, možnosť spravodlivého prerozdelenia finančnej pomoci klesá.

Štvrté vysvetlenie je v súčasnej ekonomicko-geografickej literatúre veľmi diskutované (Arestis a Caner 2009, Lee a kol. 2009, Pike a Pollard 2010). Finančná geografia, resp. geografia financionalizácie ekonomiky a spoločnosti vychádza do určitej miery z neomarxistickej perspektívy, ktorú v britskej geografii reprezentuje David Harvey (2010). Táto perspektíva vychádza z predpokladu, že priestorové nerovnomernosti sú nevyhnutný a zákonitý výsledok kapitalizmu, zakorenené v kapitalistickom systéme a nie je možné ich dostať do podoby všeobecnej rovnováhy, ktorú prezentuje neoklasická ekonomická teória. Zjavný rozpor medzi neomarxistickými a neoliberalnými teóriami je v tom, do akej miery sa investíciám darí zmierňovať regionálne rozdiely a komu v skutočnosti investície pomáhajú.

Harveyho (2010) vysvetlenie cirkulácie, akumulácie a absorpcie prebytočného kapitálu si zaslúži určitú pozornosť. Harvey používa termín priestorové záplaty (*spatial fixes*), ktorým označuje situáciu, že investovaním do nových trhov sa kríza kapitalizmu nevyrieši, ale len oddiali a neskôr prejaví v ešte väčšej sile. Práve investície do rozvojových krajín mali vyriešiť problém prebytočného kapitálu na jednej strane a chudobu na strane druhej. Príspevok autorov Arestis a Caner (2009, s. 240-241) hovorí o negatívnom vzťahu finančnej liberalizácie a geografickej chudoby. Aplikácia uniformného programu pre všetky rozvojové krajiny bez uznania špecifických potrieb, zabezpečenia makroekonomickej stability a podporných inštitúcií a politík, sa aj napriek dočasnému ekonomickému progresu a investičnej podpory v čase globálnej krízy prejavila s veľkými nákladmi na jej odstránenie. Investície vložené do riešenia problémov rozvoja boli vo väčšine prípadov zneužitú netransparentnou politikou miestnych a národných vlád. Chudobní nakoniec zaplatili vyššiu cenu ako tí bohatí. Ďalším problémom je financovanie rozvojovej pomoci, ktoré spôsobuje rozvojovým krajinám zadlžovanie. Úroky sa vyrovnávajú prostredníctvom ďalších finančných úverov na vyrovnávanie dlhu, tak ako to popisuje Barrett v spomínanom rozhovore.

5 ZÁVER

Ekonomovia Artadi a Sala-i-Martin (2003, s. 17) tvrdia, že ekonomický rast africkej ekonomiky bol v 20-tom storočí tragickým sklamaním. Slovo *tragický* používajú zámerne, aby vyjadrili aké obrovské dôsledky spôsobili stovkám miliónov obyvateľov na jednej strane a ako neefektívne sa nakladalo s medzinárodnou finančnou pomocou na strane druhej. Preto zameranie sa na kritiku ekonomickej perspektívy považujeme za aktuálne a spoločensky relevantné. Po prvé, kritické myslenie a následná diskusia prináša do celej skúmanej problematiky nové poznatky a myšlienky. Ekonomovia síce pripúšťajú mimoriadnu zložitosť geografickej reality z pohľadu vysvetľovania príčin nerovnomerného rozvoja (Gallup a kol. 2003), ale na druhej strane geografiu redukujú na fyzický priestor v podobe plochy ornej pôdy, hustoty zaľudnenia, stupňa urbanizácie alebo ju vnímajú cez geometrickú vzdialenosť v podobe dostupnosti k mestám a prístavu (Gallup a kol. 1999, 2003, Henderson a kol. 2001, Easterly a Levine 2003). Ekonomovia musia uznať existenciu veľmi rozmanitých každodenných životných príbehov, ktoré vyplývajú z náboženských, rodových, rasových, rodinných tradícií a prejavov v rôznych regiónoch rozvojového sveta.

Po druhé, to, čo je na neoliberalnej ekonómii zvláštne, je to, že ukazuje binárne videnie sveta: „buď akceptuješ pravidlá globalizácie a budeš napredovať alebo ich neakceptuješ a budeš zaostávať“. Istou metaforou v tomto kontexte je myšlienka Edwarda Saída v knihe *Orientalizmus*, že delenie sveta na „východ“ a „západ“ je predstavou „západného sveta“, ktorú si vybudoval počas kolonizačného obdobia (Saïd 1978). Inými slovami, všetko poznanie, ktoré je produktom západného myslenia, predstavuje jediný, správny a dokonalý obraz civilizačného pokroku. My si myslíme, že túto západocentrickú predstavu ideálneho sveta treba neustále podrobovať kritike a diskusii.

Podobné vysvetlenia nachádzame aj v postmoderných a postštrukturalistických prístupoch. Priestorové nerovnomernosti sa z globálneho hľadiska zvyknú kategorizovať na chudobný juh a bohatý sever. Toto rozlíšenie nie je vo väčšine prípadov výsledkom našich skúseností, ale je intuitívne a je sprostredkovanou reprezentáciou daného problému (napr. cez médiá). Poznanie geografického (makro)priestoru je subjektívnou konštrukciou našich preferencií, významov a predstáv o priestore, ktoré v konečnom dôsledku limituje úroveň nášho poznania na jednej strane a kultúrne povedomie a rozvoj daného národa na strane druhej. Poznanie (mikro)priestoru, naopak, ovplyvňujú osobné skúsenosti. Čím dlhšie sa v určitom (mikro)priestore pohybujeme a zažívame rôzne situácie, tým lepšie ho poznáme. Môžeme tak získať objektívnejší a autentickjší obraz o krajine (regióne). Povedomie, identitu a významy nemožno zmerať, treba ich prežiť a pochopiť.

Po tretie, rastúca globalizácia je prejavom neoliberalnej politiky, ktorá je hlavným nástrojom WB a IMF pri prerozdeľovaní medzinárodnej finančnej pomoci. Táto investičná pomoc sa uskutočňuje účelovo a bez rozdielu. Rodríguez-Pose (2010),

kritizujú *Správu o svetovom rozvoji*, hovorí o „priestorovo slepej politike“, ktorá sa snaží aplikovať univerzálne ekonomické pravidlá a poučky bez kontextuálneho porozumenia lokálnych podmienok. Podľa nášho názoru nealternatívny a vopred daný cieľ nie je demokratický, nezohľadňuje ani rozmanité podmienky geografickej reality a je zdrojom narastajúcich sociálnych rozdielov, predovšetkým vo vnútri krajiny.

Geografická perspektíva je vysvetľujúca, reflexívna, diskusná a interdisciplinárne otvorená teoretická platforma poznávania, ktorá vyplýva z komplexnej a nepredvídateľnej povahy geografickej reality, ktorú sa nesnaží za každú cenu zjednodušovať. Geografický prístup znamená nielen vysvetliť priestorové nerovnomernosti, ale aj porozumieť ekonomickým vzorom a procesom, ktoré sa odohrávajú v priestore a jednotlivých miestach, s cieľom preniknúť pod ich povrch. Preto je nevyhnutné, aby ekonomické procesy, ktoré sa implantujú do rozvoja jednotlivých krajín, zodpovedali lokálnemu kontextu. Inak povedané, aby sa zohľadnilo nielen to, ako by ekonomika mala pracovať, ale najmä, kde bude fungovať.

Súhlasíme s ekonómami, že geografia je osud, v zmysle, že nikto nemôže za to, kde sa narodil. Na druhej strane mobilita ľudí, či už pracovná, študentská, športová alebo kultúrna umožňuje prekonávať geografické determinácie. Ak nie sú vytvorené podmienky na slobodný pohyb, objektívne informácie, vzdelávanie, sociálnu a zdravotnú ochranu, treba ich vytvoriť. Za túto oblasť podpory zodpovedajú príslušné inštitúcie, čo v prípade rozvojových krajín znamená vybudovať pluralitný politický systém, transparentné inštitúcie zabezpečujúce správne fungovanie verejných a sociálnych služieb. Všetky spomínané aspekty predstavujú endogénne zdroje rozvoja, ktoré musia byť postavené na vzájomnej dôvere medzi všetkými aktérmi zúčastňujúcimi sa na sociálnom a ekonomickom rozvoji.

Na druhej strane treba rešpektovať to, že každý národ dosahuje iný stupeň civilizačného rozvoja. Má svoje osobité tradície, hodnoty a identitu, aj keď sa nám môžu zdať akokoľvek prekonané. Je dôležité uvedomiť si, že každé spoločenstvo sa vyvíja rôznym tempom. Nemali by sme sa snažiť urýchliť dospievanie civilizácií implantovaním nealternatívnych politik a kultúr. V dôsledku jednosmerného presadzovania západných hodnôt a homogenizácie priestoru môžu niektoré miesta, ktoré majú odlišný politický systém, postoj k moci a autoritám, náboženstvu, rodovému postaveniu a etnicite tieto snahy chápať ako prienik cudzej kultúry a ohrozovanie ich vlastnej identity, čo môže viesť k eskalácii sociálneho a ekonomického napätia, ktoré v konečnom dôsledku vyúsťuje podľa Huntingtona (1997) do stretu civilizácií.

Zdá sa, že existuje niekoľko typov determinácií, proti ktorým ekonómovia bojujú investíciami. Geografické, politické, kultúrne. Otázka znie, aká je efektívnosť vynakladania investícií a aké efekty z tejto finančnej pomoci plynú pre medzinárodné inštitúcie. Jedno je isté, ak sa neinvestuje do dlhodobého sociálneho a ľudského kapitálu (budovanie dôvery v inštitúcie, vzdelávanie, zdravotníctvo), všetky doterajšie

investície sa môžu minúť účinkom. Teda v prípade Nigeru treba podporiť dlhodobé riešenia, ktoré podľa Barretta nie sú na zozname aktuálnych problémov. Takže nestotožňujeme sa s tvrdením, že za chudobu a bohatstvo môže geografia. Myslíme si, že za chudobou a bohatstvom je ekonomika nedostatočnej podpory inštitucionálnej základne a slobodného a bezpečného pohybu. Na druhej strane ekonomika realizovaná vo forme účelovej finančnej pomoci nepodporuje ľudský kapitál a neupevňuje dôveru v príslušné inštitúcie, naopak, cez dlhový, úrokový a daňový mechanizmus vytvára pyramídu krízových situácií, z ktorých profitujú medzinárodné finančné inštitúcie.

POUŽITÁ LITERATÚRA:

1. ARESTIS, P. – CANER, A. (2009): Financial liberalization and the geography of poverty. In *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 2009, roč. 2, č. 2, s. 229-244.
2. ARTADI, E. V. – SALA-I-MARTIN, X. (2003): *The Economic Tragedy of the XXth Century: Growth in Africa*. NBER Working Paper No. 9865, 2003. 31 s.
3. BOSCHMA, R.A. – MARTIN, R. (2010): *The Handbook of Evolutionary Economic Geography*. Cheltenham: Edward Elgar, 2010, 559 s. ISBN 978-1-84720-491.
4. BOULDING, K. E. (1981): *Evolutionary Economics*. Londýn: Sage, 1981. 195 s.
5. COE, N. M. a kol. (2007): *Economic Geography: A Contemporary Introduction*. Oxford: Blackwell, 2007. 456 s. ISBN 978-1-4051-3219-0.
6. CRESSWELL, T. (2013): *Geographic thought: a critical introduction*. John Wiley & Sons Ltd, 2011. 290 s. ISBN 978-1-4051-639.
7. DANĚK, P. (2000): Nerovnomerný rozvoj sveta: kolonializmus, neokolonializmus a diskurz rozvoje. In *Stát, prostor, politika. Vybrané otázky politické geografie*. Praha: Univerzita Karlova, 2000, s. 28-58, ISBN 80-238-5566-2.
8. DIAMOND, J. (1997): *Guns, Germs, and Steel. The fates of human societies*. New York: W. W. Norton, 1997. 480 s. ISBN 0-393-31755-2.
9. DOPFER, K. (2005): *The Evolutionary Foundations of Economics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005. 577 s. ISBN-010 0-511-1127-X.
10. EASTERLY, W. – LEVINE, R. (2003): Tropics, germs, and crops: how endowments influence economic development. In *Journal of monetary economics*, 2003, roč. 50, č. 1, s. 3-39.
11. EUROSTAT. (2014): *Metadata*. [Online.] Eurostat, 2014. [Citované 5. 9. 2014.] Dostupné na internete: <http://es.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database>.
12. GALLUP, J. L. a kol. (1999): Geography and economic development. In *International regional science review*, 1999, roč. 22, č. 2, s. 179-232

13. GALLUP, J. L. a kol. (2003): *Is geography destiny? Lessons from Latin America*. New York: Stanford University Press and The World Bank, 2003. 171 s. ISBN 0-8213-5451-5.
14. GREGORY, D. – CASTREE, N. (2012): *Human geography. Volume III*. Londýn: SAGE Publications Ltd, 2012. 365 s. ISBN: 978-1-4129-0369-1.
15. HARVEY, D. (2010): *The Enigma of Capital and the Crises of Capitalism*. Londýn: Verso Books, 2010. 296 s. ISBN 978 1 84668 308 4.
16. HENDERSON, J. V. a kol. (2001). Geography and development. In *Journal of Economic Geography*, 2001, roč. 1, č. 1, s. 81-105
17. HUNTINGTON, S. (1997): *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. Londýn: Simon and Schuster, 1997. 207 s. ISBN 0-684-84441-9.
18. JOHNSTON, R. J. – SIDEWAY, J. D. (2004). *Geography and geographers: Anglo-American geography since 1945*. 6. vyd. Abindgon: Hodder Education, 2004. 527 s. ISBN 978-0-340-80860-3.
19. LEE, R. (2006): The ordinary economy: tangled up in values and geography. In *Transactions of the Institute of British Geographers*, 2006, roč. 31, č. 4, s. 413-432.
20. LEE, R. a kol. (2009): The remit of financial geography - before and after the crisis. In *Journal of Economic Geography*, 2009, roč. 9, č. 5, s. 723-747.
21. MAPSOF. (2014): *Niger*. [Online.] Mapsof.net, 2014. [Citované 2. 9. 2014.] Dostupné na internete: <<http://mapsof.net/map/niger-political-map>>.
22. MAREŠ, P. (1999): *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 1999. 248 s. ISBN 80-85850-61-3.
23. MARTIN, R. (1999): The New “Geographical” Turn in Economics. In *Cambridge Journal of Economics*, 1999, roč. 23, č. 1, s. 65-91.
24. MASSEY, D. (2004): Geographies of responsibility, In *Geografiska Annaler*, 2004, roč. 86, č. B, s. 5-18.
25. MICHÁLEK, A. (2000): Chudoba, jej koncepty a geografické dimenzie. In *Geografický časopis*, 2000, roč. 52, č. 3, s. 231-242.
26. MURPHY, J. T. (2011): The socio-spatial dynamics of development: geographical insights beyond the 2009 World Development Report. In *Cambridge Journal of Regions Economy and Society*, 2011, roč. 4, č. 2, s. 175-188.
27. NAYAK, A. – JEFFREY, A. (2011): *Geographical Thought: An Introduction to Ideas in Human Geography*. Pearson Education Limited, 2011. 337 s. ISBN: 978-0-13-222824-4.
28. NOVÁČEK, P. (2012): Příspěvek k rozvojové geografii – srovnávací studie Bhútánu, Haiti a Rwandy. In *Geografický časopis*, 2012, roč. 65, č. 1, s. 45-60.
29. NOVOTNÝ J. (2007): Nejchudší země světa. In *Geografické rozhledy*, 2006-7, roč.18, č. 1, s. 2-3.

30. NOVOTNÝ, J. – RAMACHANDRAN, N. (2010): Alternative to jobless growth? All-India context and a case of participatory development scheme from rural Tamil Nadu. In *Geografie*, roč. 115, č. 3, s. 330-346.
31. NOVOTNÝ, J. (2011): Kořeny nerovnoměrného rozvoje: role geografické makropohy a souvisejících faktorů. In *Geografické rozhledy*, 2011, roč. 21, č. 2, s. 2-5.
32. NOVOTNÝ, J. (2013): A multi-dimensional analysis of the impacts of the Mahatma Gandhi National Rural Employment Guarantee Scheme: a tale from Tamil Nadu. In *Singapore Journal of Tropical Geography*, 2013, roč. 34, č. 3, s. 322-341.
33. PBS NEWSHOUR. (2005): *Famine in Niger*. [Online.] PBS, 2005. [Citované 5. 9. 2014.] Dostupné na internetu: <http://www.pbs.org/newshour/bb/africa-july-dec05-niger_8-04/>.
34. PEET, R. – HARTWICK, E. (2009). *Theories of development: contentions, arguments, alternatives*. New York: Guilford Press, 2010. 324 s. ISBN 978-1-60623-065-7.
35. PIKE, A. – POLLARD, J. (2010): Economic Geographies of Financialization. In *Economic Geography*, 2010, roč. 86, č. 1, s. 29-51.
36. POLLARD, J. S. a kol. (2009): Economic geography under postcolonial scrutiny. In *Transactions of the Institute of British Geographers*, 2009, roč. 34, č. 2, s. 137-142.
37. POTTER, R. a kol. (2012): *Key Concepts in Development Geography*. New York: SAGE Publications Ltd, 2012. 288 s. ISBN 978-0-857025852.
38. RADCLIFFE, S. (2005): Development and geography: towards a postcolonial development geography? In *Progress in Human Geography*, 2005, roč. 29, č. 3, s. 291-298.
39. RODRÍGUEZ-POSE, A. (2010): Economic geographers and the limelight: institutions and policy in the World Development Report 2009. In *Economic Geography*, 2010, roč. 86, č. 4, s. 361-370.
40. RUSNÁK, J. – KOREC, S. (2013): Alternatívne koncepcie postsocialistickej transformácie. In *Ekonomický časopis*, 2013, roč. 61, č. 4, s. 396-418.
41. RUSNÁK, J. a kol. (2014): Priestorové koncepty a poznávanie geografickej reality. In *Acta Geographica Universitatis Comenianae*, 2014, roč. 58, č. 1, s. 81-120.
42. SACK, R. D. (1997): *Homo geographicus: A framework for action, awareness, and moral concern*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1997. 304 s. ISBN 0801855535.
43. SACHS, J. D. a kol. (2001): The geography of poverty and wealth. In *Scientific American*, 2001, roč. 284, č. 3, s. 70-75.

44. SACHS, J. D. (2005): *The End of Poverty: Economic Possibilities for Our Time*. New York: Penguin Books, 2005. 416 s. ISBN 1-59420-045-9.
45. SAID, E. (1978): *Orientalism*. Londýn: Penguin, 1978. 365 s.
46. SCOTT, A. (2009): Book review – World Development Report 2009: reshaping economic geography. In *Journal of Economic Geography*, 2009, roč. 9, č. 4, s. 583-586.
47. SEN, A. (1982): *Poverty and famines: an essay on entitlement and deprivation*. New York: Oxford University Press, 1982. 272 s. ISBN 9780198284635.
48. SEN, A. (1999): *Development as freedom*. New York: Oxford University Press, 1999. 366 s. ISBN 978-0-19-289330-7.
49. SCHUMPETER, J., A. (1942): *Capitalism, Socialism and Democracy*. New York: Harper & Row, 1942. 381 s. ISBN 0-415-10762-8.
50. SOKOL, M. (2011): *Economic Geographies of Globalization. A Short Introduction*. Cheltenham: Edward Elgar, 2011. 198 s. ISBN 978 1 84980 153 9.
51. STIGLITZ, J. E. (2002): *Globalization and its discontents*. New York: W.W. Norton & Co, 2002. 282 s. ISBN 0-393-05124-2.
52. SVETOVÁ BANKA. (2009): *The World Development Report 2009: Reshaping Economic Geography*. Washington: World Bank, 2009. 383 s. ISBN 978-0-8213-7607-9.
53. SVETOVÁ BANKA. (2014): *Niger*. [Online.] Svetová banka, 2014. [Citované 7. 9. 2014.] Dostupné na internete: <<http://data.worldbank.org/country/niger>>.
54. SZIKOROVÁ, N. (2012a): Súvislosť čínskych priamych investícií a nerastného bohatstva v autokratických režimoch Afriky. In *Medzinárodné vzťahy*, 2012, roč. 10, č. 1, s. 36-44.
55. SZIKOROVÁ, N. (2012b): Čínske investície v afrických štátoch bohatých na zemný plyn, uhlie, urán a fosfáty. In *Medzinárodné vzťahy*, 2012, roč. 10, č. 3, s. 31-40.
56. SZIKOROVÁ, N. (2012c): Súčasné a očakávané budúce trendy prílevu čínskych priamych investícií do Afriky. In *Medzinárodné vzťahy*, 2012, roč. 10, č. 4, s. 99-108.
57. VENABLES, A. J. (2010). Economic geography and African development. In *Papers in Regional Science*, 2010, roč. 89, č. 3, s. 469-483.
58. WHITE, H. (2008): The measurement of poverty. In DESAI, V. – POTTER, R. B. (eds.): *The Companion to Development Studies*. Londýn: Hodder Education, 2008, s. 25-29. ISBN 9780340889145.
59. WILLIAMSON, J. (1990): What Washington Means by Policy Reform. In WILLIAMSON, J. a kol. (eds.): *Latin American Adjustment: How Much Has Happened?* Washington: Institute for International Economics, 1990. 445 s. ISBN-10: 0881321257.